

ЕВОЛЮЦІЙНЕ МОДЕЛЮВАННЯ СТАНУ ЕЛЕКТРОТЕХНІЧНИХ КОМПЛЕКСІВ З НЕЙРОННИМИ АЛГОРИТМАМИ НАВЧАННЯ

Розроблено та впроваджено систему еволюційного моделювання стану електротехнічних комплексів з невизначеними ризиками в малих вибірках, що потребують поетапної ідентифікації, синтезу сучасних навчальних адаптивних алгоритмів, побудованих на основі нейронних мереж.

Вступ та постановка завдання

На сучасному етапі розвитку науки і техніки великого значення набувають задачі прогнозування, управління, розпізнавання в умовах не усуненої інформаційної невизначеності [1]. Комп'ютерне моделювання об'єктів великої розмірності, що функціонують в реальному часі, до сьогоднішнього дня стикаються з відомими труднощами «прокляття розмірності», коли збільшення кількості змінних веде до різкого зростання складності процедур прийняття рішень. Такими об'єктами є електротехнічні комплекси, що підтверджує загальну актуальність пропонованого дослідження. Існують методи боротьби з великою розмірністю моделей і складністю операторів перетворення $F(\bullet)$ [1, 2]. Постараємось скоротити кількість входів, виходів нашої моделі, виділивши найсуттєвіші змінні, що впливають на ефективність управління. Але в цьому напрямку є своє обмеження на діапазон варіювання оператора перетворення $F(\bullet)$, який може привести до неадекватності моделі з реальним об'єктом. Для подолання цієї труднощі пропонується проведення деконпозиції оператора $F(\bullet)$ в часі, замінивши його на взаємодіючі елементи $F_i(\bullet)$, $i = 1, 2, \dots, n$. Таким чином, ми звели задачу спрощення оператора $F(\bullet)$ до окремих процедур $F_i(\bullet)$, який стає адекватним багатостадійному технологічному процесу (БСП).

Вказані дослідження мають свої коріння у 18-му столітті в працях Леонарда Ейлера [2] по двох напрямках: теорії графів, яка є математичною моделлю систем зв'язку між об'єктами будь-якої природи в критичних ситуаціях та спроби Л. Ейлера створення теорії музики, яка у нас буде використана для визначення поведінки БСП на стиках стадій, за допомогою мовно-звукових повідомлень у критичних ситуаціях функціонування об'єкта. Аналіз показує, що досліджуваний прикладний об'єкт в історичному висвітленні потребує необхідності використання напрацювань теорії штучного інтелекту [3] та основ інформаційної теорії ідентифікації [4]. Дослідженні параметри і структури електротехнічних комплексів [5—7]. Фундаментальні розробки з сучасних інформаційних технологій, викладені в роботах [9—11], які ми використаємо для формалізації об'єктів [5—7]. Аналіз використаних публікацій показує на відсутність сучасних розробок з моделювання стану електротехнічних комплексів, що підтверджує галузеву актуальність пропонованої публікації.

Викладення основного результату

Процес навчання організовано з використанням теорії штучних нейронних мереж, де викликає інтерес еволюція вектора вагових коефіцієнтів ω . Основну увагу приділимо оцінюванню нев'язки між цільовою функцією $f(x)$ та фактичною функцією $F(x, \omega)$, що реалізовано в нейронній мережі. Під вектором x будемо розуміти його вхідний сигнал малої вибірки, ω — вектор вагових коефіцієнтів.

Нейронну мережу використаємо для формування алгоритму навчання, за допомогою якого закодуємо наші «емпіричні знання» з електричних навантажень, що будуть подані у вигляді випадкового вхідного незалежного вектора X та випадкового залежного скаляра Y (цільової функції ризику) [1]. Припустимо також, що існує N малих вибірових реалізацій цього вектора X , який позначимо множиною $\{x_i\}_{i=1}^N$ і відповідну їм величину реалізацій випадкового скаляра Y , який позначимо $\{y_i\}_{i=1}^N$. Ця пара випадкових реалізацій утворить навчальну вибірку

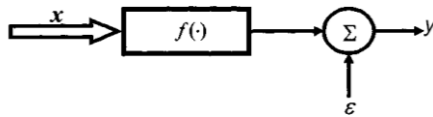
$$T = \{x_i y_i\}_{i=1}^N. \quad (1)$$

Здебільшого не має інформації про функціональні зв'язки між X та Y , а тому розглянемо таку адитивну модель:

$$Y = f(X) + \varepsilon, \quad (2)$$

де $f(\cdot)$ — деяка детермінована функція векторного аргументу; ε — це очікувана похибка, яка виражає наше «незнання» залежності між X та Y .

Статистичну модель (2) назвемо регресійною (рис.). Очікувана похибка ε в загальному вигляді є випадковою величиною, яка, у цьому випадку, має наближений нормальний розподіл та нульове математичне сподівання.

Виходячи з цього регресійна модель (див. рис. а) має дві важливих властивості:

1. Середнє значення очікуваної похибки ε для будь-якої малої реалізації x дорівнює нулю, тобто

$$M[\varepsilon|x] = 0. \quad (3)$$

Природним наслідком цієї властивості є твердження про те, що регресійна функція $f(x)$ є умовним середнім моделі виходу Y для вхідного сигналу $X = x$

$$f(x) = M[y|x]. \quad (4)$$

2. Очікувана похибка ε не корелює з функцією регресії

$$M[\varepsilon \cdot f(X)] = 0. \quad (5)$$

Ця властивість підтверджує принцип ортогональності, який говорить про те, що вся інформація про Y , яка доступна через вхідний канал X , закодована у функції регресії $f(X)$.

Модель (див. рис. б) дозволяє закодувати емпіричні значення навчальної вибірки T за допомогою відповідного підбору векторів синаптичних ваг ω . Тоді отримаємо:

$$T \rightarrow \omega. \quad (6)$$

Таким чином, нейронна мережа забезпечить апроксимацію регресійної моделі (рис. а). Нехай фактичний відгук нейронної мережі на вхідний вектор X позначається статистичною змінною

$$Y = F(X, \omega), \quad (7)$$

де $F(X, \omega)$ — функція відображення вхідних даних у вихідні, що реалізована за допомогою нейронної мережі.

Для набору даних навчання T використаємо напрацювання з методів визначення і прогнозування навантажень електротехнічних комплексів промислових підприємств [5], де вектор синаптичних ваг ω обчислимо шляхом мінімізації функції вартості

$$M(\omega) = \frac{1}{2} \sum_{i=1}^N (y_i - F(x_i, \omega))^2. \quad (8)$$

Використавши перетворення (6) та замінивши у функції вартості ω на T , отримаємо:

$$M(\omega) = \frac{1}{2} M_T \left[(y_i - F(x_i, T))^2 \right]. \quad (9)$$

Добавляючи і віднімаючи функцію $f(x)$ у виразі в дужках та зробивши деякі перетворення, отримаємо:

$$y - F(x, T) = (y - f(x)) + f(x) - F(x, T) = \varepsilon + (f(x) - F(x, T)). \quad (10)$$

Підставляючи цей вираз у (9), розкривши дужки, функцію вартості представимо у такій еквівалентній формі:

$$M(\omega) = \frac{1}{2} M_T [\varepsilon^2] + \frac{1}{2} M_T [(f(x) - F(x, T))^2] + M_T [\varepsilon(f(x) - F(x, T))]. \quad (11)$$

Зазначимо, що остання складова у правій частині рівняння (11) дорівнює нулю з двох причин:
 — очікувана похибка ε не корелює з регресійною функцією $f(x)$, що видно з виразу (5);
 — очікувана похибка ε відноситься до регресійної моделі (рис. а), в той час, як апроксимуюча функція $F(x, \omega)$ відноситься до нейромережної моделі (рис. б).

Отже, вираз (11) можна спростити:

$$M(\omega) = \frac{1}{2} M_T [\varepsilon^2] + \frac{1}{2} M_T [(f(x) - F(x, T))^2]. \quad (12)$$

Перша складова в правій частині (12) описує дисперсію очікуваної похибки регресійного моделювання ε , обчисленої на навчальній вибірці T . Це початкова похибка, тому що вона не залежить від вектора ваг ω . Її можна не враховувати, тому що основною задачею є мінімізація функції вартості $M(\omega)$ відносно вектора ω . Необхідно врахувати, що значення оцінки вектора ваг ω^* , що мінімізує функцію вартості $E(\omega)$, буде також мінімізувати і середню квадратичну відстань між регресійною функцією $f(x)$ і функцією апроксимації $F(x, \omega)$. Іншими словами, природною мірою ефективності використання $F(x, \omega)$ для прогнозування бажаного відклику у буде така функція:

$$L_{av}(f(x), F(x, \omega)) = M_T [(f(x) - F(x, T))^2]. \quad (13)$$

Отриманий результат (13) забезпечує математичну основу для дослідження залежності між зміщенням та дисперсією, отриманих у використанні $F(x, \omega)$ в якості апроксимуючої цільової функції $f(x)$.

Висновки

Розроблено та впроваджено нову модель визначення і прогнозування навантажень електротехнічних комплексів, які мають на початку досліджень недостатні вибірки експериментальних даних. Задачу розв'язано за рахунок синтезу сучасних навчальних алгоритмів, побудованих на основі нейронних мереж.

СПИСОК ВИКОРИСТАНОЇ ЛІТЕРАТУРИ

1. Букатова И. Л. Эволюционное моделирование идеи, основы теории, приложение / И. Л. Букатова. — М. : Знание, 1981. — 64 с.
2. Тиле Р. Леонард Эйлер / Р. Тиле ; пер. с нем. — Киев : Вища школа, 1983. — 192 с.
3. Эндрю А. Искусственный интеллект / А. Эндрю ; пер. с англ. — М. : Мир, 1985. — 264 с.
4. Цыпкин Я. З. Основы информационной теории идентификации / Я. З. Цыпкин. — М. : Наука, 1984. — 320 с.
5. Рогальський Б. С. Методи визначення і прогнозування електричних навантажень промислових підприємств : моног. / Б. С. Рогальський. — Вінниця : ДДТУ, 1996. — 96 с.
6. Рогальський Б. С. Проблеми енергозбереження, нормування і прогноз електроспоживання (на прикладі гірничих підприємств) / Б. С. Рогальський. — Вінниця : Універсум-Вінниця, 1996. — 150 с.
7. Гордеев В. И. Управление электроснабжением и его прогнозирование / В. И. Гордеев, И. Е., Васильев, В. И. Шуцкий. — Ростов на Дону : изд-во Ростовского университета, 1991. — 104 с.
8. Джорратано Дж. Экспертные системы принципы разработки и программирование / Дж. Джорратано, Г. Райли ; пер. с англ. — [4-е изд.] — М. : ООО «И. Д. Вильямс», 2007. — 1148 с. — ISBN 978-5-8459-1156-8.
9. Хайкин С. Нейронные сети : полный курс / С. Хайкин ; пер. с англ. — М. : ООО «И. Д. Вильямс», 2006. — 1104 с. — ISBN 5-8459-0890-6.
10. Мур Дж. Экономическое моделирование, Microsoft Excel / Дж. Мур, Л. Д. Уэдерфорд. ; пер. с англ. — М. : ООО «И. Д. Вильямс», 2004. — 1024 с. — ISBN 5-8459-0578-8.
11. Люгер Дж. Ф. Искусственный интеллект: стратегии и методы решения сложных проблем / Дж. Ф. Люгер. — М. : ООО «И. Д. Вильямс», 2005. — 864 с. — ISBN 5-8459-0437-4.

Рекомендована кафедрою електричних станцій та систем

Стаття надійшла до редакції 25.06.11
 Рекомендована до друку 4.07.11

Лисогор Василь Микитович — професор кафедри аграрного менеджменту Вінницького національного аграрного університету, Вінниця